శ్రీ ర స్తు.

పురుషసూక్తార్థము.

శ్రీవిశ్వకర్మపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీసరస్వత్యైనమః.

శ్రీబోధాయనాచార్యగురవేనమః.

శ్రీమద్వేంకటరామాచార్యపౌత్ర
శ్రీమద్వేంకటసుబ్రహ్మణ్యేశ్వరాచార్యపు
త్ర సుకవిజనవిధేయ శ్రీశేషాచలావ
ధానినామధేయ ప్రణీతంబైన పురుషసూ
క్తాంధ్రవ్యాఖ్యానమును
బ్రహ్మశ్రీ కూచిపూడి-అక్షయలింగ
శాస్త్రులగారిచే పరిష్కరింపబడి

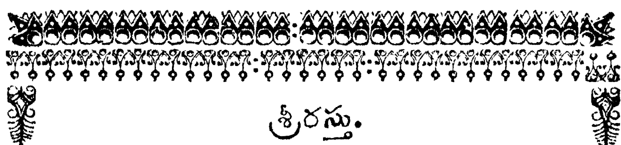
ఏలూరు

దా॥ శివరామయ్యగారి

శ్రీమత్త్రిపురసుందరీముద్రాక్షరశాల
యందుముద్రించి ప్రచురింపఁబడియె.

౧౮౯౮ సం॥

వెల రు ౦—౮—౦

శ్రీరస్తు.

పురుషసూక్తార్థము.

శ్రీమదద్వైతబ్రహ్మ అనగా పరమాత్మ। ద్వయో నభవతీత్యద్వైతః=పరమాత్మ (స్త్రీ పురుషుడు కానివా డని అర్థము.

౨ అట్టిపరమాత్మ పౌరుషత్వమును వహించి। ప్రతి ఠింపచేసిన। పంచభూతములవల్లనుండి। పురుషరూప మయిన ప్రపంచమును। నిర్మాణమును చేసినందున। యీ మంత్రమునకు। పురుషసూక్తముఅని। పూర్వమే। స నక సనాతన అహాభువనాది బ్రహ్మఋషులు నామ కరణమును పర్చరిచిరి, అట్టిపురుషుడుఅనంతనామరూ పములుకలవాడని యీమంత్రమునందు ప్రతిపాదించు చేత అనంత నామరూపములు గలపురుషుడు ఎవ్వ
7. డో పురుషుడు అనంత నామ రూపములుకలవాడో। నునీశంక ఈప్రపంచమునకు ఈమంత్రమునందేనివ ర్తింపబడియున్నది-

శృతి॥ విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి,। తస్యత్వష్టా విదధద్రూపమేతి- తత్పురుషస్యవిశ్వ మాజానమగ్రే=అర్థము=విశ్వకర్మణఃఅనగా। అద్వైతబ్రహ్మఅనిన్ని। తద్రూపమేత్వష్టప్రజాపతి నామముచేప్రదర్శించబడినదనిన్ని।ఆత్వష్టప్రజాపతి అనేపురుషునికి।ముందుగా।విశ్వముపుట్టినదని। మంత్రార్థముప్రతిపాదించుచున్నది-।ఇట్టిప్రతిపాదకమయిన మంత్రమునందున్।భగవంతునిచేత చెప్పబడినపురుషుడు।త్వష్టప్రజాపతిఅని గ్రహించజాలక।ప్రజలు। రాగద్వేషాదులచేత। శైవ- వైష్ణవ- శాక్తేయ- గాణాపత్య- సౌరవ- చాంద్రః పాల- గారుడ- లైంగికాద్యనేక మతాంతరులై।ఆపురుషుడు।శివుడని శైవులున్నూ।విష్ణుఅని వైష్ణవులున్నూ శక్తియని శాక్తేయులున్నూ।గణపతిఅని।గాణాపత్యులున్నూ। సూర్యుడుఅని సౌరులున్నూ। చంద్రుడని చాంద్రులున్నూ।కపాలధరుడుఅని। కాపాలికులున్ను।లింగమని।లైంగికులున్ను। గరుత్మంతుడని॥ గారుడాద్యనేకమతములవారు। అనేకభిన్నములుగా। అనేకభాష్యములను।బుద్ధిమేధావంతముచేత చేశినారు। యీభాష్యములను చేశినవారందరు।ఆవిరాట్పురుషునికి।భగవత్స్వరూపమయిన।త్వష్టప్రజాపతిఅనే నామమునకు।ఏకీభవించపోయినప్పటికి।యీప్రపంచసృష్టి।ఏక నామమునందు నిరూపించిన వారున్నూకార్యైరి= ప్రపంచకారణమున్ను।పృధివ్యాదిపంచభూతములలో। పృధివిభూతముబ్రహ్మఅనిన్ని।ఆపోభూతము। నారాయణుడనిన్ని।

జోభూతము|రుద్రుడనిన్ని|వాయుభూతము| ఇంద్రుడనిన్ని|ఆకాశభూతము| ఆదిత్యుడనిన్ని|యీవిధముగా=

రుద్రోవా అగ్నిరితి=శ్రుతేః=శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసమువలన||ప్రతిపాదించిన|పంచబ్రహ్మలు| ప్రపంచపోషకులైయున్నారు|యీ|ప్రపంచపోషకులైన|బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రోపేంద్రా దిత్యా దిదేవతలు| సర్వోత్కృష్టులైనట్టయితే|ఆపంచభూతములను|సృజించిన విశ్వకర్మ|ఎంతసర్వోత్కృష్టుడని! చెప్పవచ్చును=యే రేతస్సువలన|యేపురుషుడు త్పన్నమవుచున్నాడో| ఆ పురుషుడు|ఆరేతోరూపుడైన తండ్రిని|భగవత్స్వరూపునిగా|పూజించుచున్నాడుగాని,| తక్కినపురుషు లందరు|పూజించవలసిన ప్రమాణములు| యెంతమాత్రము లేవు|ఆవిధముగానే|యేపురుషు డేమతమునందు ప్రవేశించునో|ఆమత దేవతాపురుషునికి సర్వోత్కృష్టుడగుచున్నాడు- గాని|తక్కినమతస్థులందరు|ఆదేవతను| సర్వోత్కృష్టునిగా చూడరు=అట్టిమతాంతరము లైన భావ్యములు| ప్రమాణములుకానేరవు| దేవతిర్యఙ్మానవాదిచరాచరములను|సృజించిన|జగన్నిర్మాణస్వరూపుడయినట్టి భగవంతుని దేవతిర్యఙ్మానవులు మొదలుగాగల స్థావరజంగమాది సమస్తప్రాణులు|విశ్వము: కకర్మస్వరూపుడయిన| విశ్వకర్మను|జగద్రక్షకుని = పూజించినటుల| ప్రమాణములు ప్రత్యక్షము లయ్యున్నవి.

గావునసకల ప్రజాసహితమయిన ప్రపంచమును ప్రాదుర్భవింపచేసిన పరమాత్ముడెట్టివాడో తెలుసుకొనజాలరని ఆపరమపురునికి ఆనామము ఆమంత్రమునందే భగవత్ప్రేరితమై యున్నదిగనుక అట్టిపరమాత్మ ధ్యానపరాయణుండనై ఉపన్యాసములతో ఉత్ప్రేక్షించిన భాష్యములనుపుచ్చుకొనక ఉపపదములను ప్రయోగించక భగవత్ప్రేరితమయిన మంత్రమూలముయొక్క అర్థమునకుసమన్వయములయినశ్రుతిస్మృతి ఉదహరణలనుకనుపరుచుతూ ఆంధ్రభాషచే పురుషసూక్తార్థమును చేయుచున్నాను.

ఓం.

మూలము.

ఓంసహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ సభూమింవిశ్వతోవృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాంగులం.

పదవిభాగము.

ఓం-సహస్రశీర్షా-పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్=సః=భూమిం=విశ్వతః=వృత్వా=అత్యతిష్ఠత్=దశాంగులం=

—అర్థము—

ఓం=ప్రణవస్వరూపనుగు సః ఆకర్మ భూమిం=విశ్వము న=వృత్వా=ఆవరించి=బ్రహ్మసూత్రే=తతో బహుశ్యాంప్రజాయేయేతి।తతః=మహత్తత్వానంతరము=బహుశ్యాం=అనేకములయ్యె=యే=ప్రజాః-ఏప్రజలు।యేణఏకరనుపొందుచున్నవో।సః।అకర్మస్వరూపు

డైన। పురుషః। విశ్వకర్మ। యజుర్వేదే। విశ్వకర్మామనసా। విశ్వకర్మమనసా=మనస్సంకల్పమాత్రముచేతనే సహస్రశీర్షా సహస్రశబ్దమునకు। అనేకములను అర్థము=కావున అనేక శిరస్సులు=సహస్రాక్షః=అనేక నేత్రములు=సహస్రపాత్= అనేక పాదములు=గలవాడై=విశ్వతః పృధివ్యాధి పంచ భూతములవల్లనుండి=దశాంగుళం= పదిఅంగుళములపరిమితిగల=రూపమును=అత్యతిష్టత్ అతిక్రమించినవాడాయెను.

తాత్పర్యము-

యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో। వేదాంతేచప్రతిష్ఠితః। తస్యప్రకృతిలీనస్యయః పరస్సమహేశ్వరః=వేదముల యొక్క ఆద్యంతములయందు ప్రతిఫలించుచున్న ఏప్రణవము విశ్వముగా ప్రతిష్టించబడినదో=విశ్వమునందువ్యాపకమైనఏకర్మ ఉత్కృష్టమయినగొప్ప భగవత్స్వరూపమగుచున్నదో=ఆకర్మనుగూర్చి=అధాతోకర్మజిజ్ఞాసేతిమీమాంసాయాం=నిర్గుణానంతరము=ఆభగవంతుడుగుణసహితుడని చెప్పబడుటయే కర్మా=ఆకర్మయిద్విధముగా తెలుసుకొనవలయును=అనుమీమాంసయందు=కర్మా బ్రహ్మాస్వరూపమితి=కర్మా బ్రహ్మాస్వరూపమనిభావము= కావున=అట్టికర్మా=విశ్వమునుఆవరించుకొని। పురుషత్వమునువహించిన విశ్వకర్మా=మనస్సంకల్పమాత్రముచేత= అనేకశిరస్సులు= అనేక నేత్రములు=అనేక పాదములు=గలవ్యాపకము, వల్లనుండి—దశాంగుళపరిమితగల రూపమును అతిక్ర

మించినవాడా యను సహస్రశబ్దమునకు=అనంత ములగు అర్థముకావున విశ్వకర్మ అనంత నామరూపములుకలవాడని తాత్పర్యము,

మూలము,

పురుష ఏవేదగ్ంసర్వం। యద్భూతంయచ్చభవ్యం। ఉతామృతత్వస్యేశానః।యదన్నేనాతిరోహతిఏతావానస్యమహిమా। అతోజ్యాయాగ్శ్చపురుషః॥

పదవిభాగము,

పురుషః। ఏవ। ఇదం। సర్వం। యత్। భూతం। యత్।భవ్యం। ఉత।అమృతత్వస్య। ఈశానః।యత్। అన్నేన।అతిరోహతి। ఏతావాన్।అస్య। మహిమ।అతః। జ్యాయాన్।చ। పురుషః.

అర్థము.

పురుషఏవ। పౌరుషస్యభావః। పురుషః। నేనుచేయుచున్నానసే। పౌరుషముయొక్క। ధర్మముకావున పురుషఃఅని అర్థము। అట్టిపురుషుడువిశ్వమునకుకర్మస్వరూపుడుగావున। విశ్వమనగా పంచభూతములుఅనిఅర్థము।పంచభిస్సహవర్తతఇతి।ప్రపంచః॥ పంచభూతములతోప్రవర్తించుచున్న। యత్। యేప్రపంచము। భూతం=జరిగిపోయినదో। యత్=ఏప్రపంచము భవ్యం! ముందుజరుగబోవుచున్నదో। యత్।యేప్రపంచము। ఇదం। యిప్పుడుజరుగుచున్నదో। తత్। ఆప్రపంచవిషయములైన భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములునున్నా॥ అన్నేన! అన్నముఅనునిమిత్తముచేత। అ

తరోహతి। మిక్కిలిపొందుచున్న।ఏతావాన్। ఈ। ప్రపంచ।ప్రజావిషయములైన జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్యవస్థలున్నూ। ఉత।కర్మసంబంధములుగనుకనే। అమృతత్వస్య।ప్రపంచ మోక్షమునకు। పురుషః। పురుషస్వరూపుడయిన విశ్వకర్మా। ఈశానః। ప్రభువు॥

యజుర్వేదే। విశ్వకర్మా విశాంపతిస్సనః పశూన్పాతు సోస్మాన్పాతు తస్మై నమః॥

సమస్తదిక్కులకు। ప్రభువైనటువంటి ఆవిశ్వకర్మా। మమ్ములను। మాపుత్రమిత్ర కళత్రాదులను।మా గోవృషభాది పశుపులనున్నూ। రక్షించుచున్నఆవిశ్వకర్మకొరకు।నమస్కారమును చేయుచున్నారనిఅర్థము ప్రతిపాదించుచున్నదిగావున। ప్రపంచ మోక్షమునకువిశ్వకర్మ।ప్రభువుఅనిభావము।సర్వంచ=యీజాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థాది భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములంతయున్నూ। అస్య। యీవిశ్వకర్మయొక్క।మహిమా। సామర్థ్యవిశేషము। అతః। ఆమహిమాతిశయము వల్లనుండి।పరం।ఉత్కృష్టమయిన। జ్యాయాన్చ।పరిపూర్ణస్వరూపుడుగా।సంద్రుక్। మిక్కిలిచూడబడుచున్నాడు.

తాత్పర్యము.

అనంతనామరూపములుగల విశ్వకర్మప్రపంచవిషయములయ్ను భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములున్నూ అన్నముఅనేనిమిత్తముచేతమిక్కిలి పొందుచున్న। ప్రపంచప్రజావిషయములైనజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాద్యవస్థలున్నూ।విశ్వముయొక్క కర్మసంబంధములుగనుకనే

విశ్వకర్మా। ప్రపంచ మోక్షమునకు ప్రభుపు అనియును। ఈజా గత్స ప్పురుషు ష్యవస్థాదిభూతభవిష్యద్వర్త మానకాలములంతయువిశ్వకర్మయొక్క సామర్థ్యవిశేష ములు గావున। ఈసామర్థ్యాతిశయమువల్లనుండి।ఆవిశ్వ కర్మా।బహ్మావిష్ణు రుద్రేంద్రాదిత్యాదిదేవతులకంటె।అత్యధికమైనపూర్ణస్వరూపుడని తాత్పర్యము.

మూలము

పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని। త్రిపాదస్యామృతందివి। త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః । పాదోఽస్యేహాభవాత్పునః। తతోవిష్వఙ్వ్య క్రామత్। సాశనానశనే అభి। తస్మాద్విరాడజాయత। విరాజోఅధిపురుషః।స జాతోఅత్య రిచ్యత। పశ్చాద్భూమి మథోపురః॥

✻పదవిభాగము.✻

పాదః।అస్య। విశ్వాభూతాని। త్రిపాత్।అస్య। అమృతం। దివి।త్రిపాత్। ఊర్ధ్వః।ఉదైత్। పురుషః।పాదః అస్య।ఇహ।అభవత్।పునః।తతః।విష్వక్। వ్యక్రామత్। సాశనానశనే। అభి।తస్మాత్। విరాట్।అజాయత। విరాజః।అధి। పురుషః।సజాతః।అత్యరిచ్యత।పశ్చాత్ భూమిం।అథః। పురః॥

✻అర్థము.✻

పురః।ప్రజాసృష్టికిపూర్వమునందు ప్రతిఫలింపచేసినపంచభూతములు।అనే। అస్య।ఈవిశ్వముయొక్క అధ।క్రింది భాగము।భూమిం। భూమిగానున్నా। ఊర్ధ్వః।ఊర్ధ్వ భాగము।దివి।ఆకాశముగానున్నా।ఉదైత్।పుట్టించెను

త్రిపాత్। మిగిలిన। వాయు।రగ్ని రాపః। అనుమూడు భాగములు।అమృతం నాశనరహితుడయిన పురుషః। విశ్వకర్మా। అభవతు।త్రిగుణములుగా ప్రకాశింపజేసిన వాడాయెనూ।అస్య।ఈకర్మయొక్క।విశ్వాభూతాని।విశ్వమనేవిశ్వాభూతాని।పంచభూతము లను।పాదః।ఒకి భాగమైనఅకాశము।విశ్వజ్ఞబ్రహ్మగాను।పాదః।ఒకభాగమయినభూమి। త్వష్ట బ్రహ్మ గాను।త్రిపాత్। మిగిలినవాయురగ్ని రాపః। అనుమూండుభాగములు। మను। మయ।శిల్పి। బ్రాహ్మలుగానున్నూ।అభవతు।ప్రాదుర్భవింపచేసినవాడాయనూ।ఇతి।శిల్పశాస్త్రే। పృథివీత్వష్టరూపంచ। ఆపోభూ। తమయస్తథా। తేజోమనుస్స్వరూపంచ।వాయుశ్శిల్పితథైవచ।విశ్వజ్ఞాకాశరూపంచ। ఏకైకఃభాగసిన్నుయః।ప్రత్యేకాంశస్వరూపాని। బ్రహ్మాణస్స్వయముద్భభా।పంచభూతములు।మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞ బ్రహ్మలుగా ప్రకాశించిరనిభావము; అస్య-ఈప్రపంచమునకు।సః।ఆత్వష్ట।ప్రజాపతి।పునః।తిరిగిన్ని।తస్మాత్।ఆవిశ్వకర్మవల్లనుండి।విరాట్।విరాట్పురుషుడయి । అజాయ । పుట్టెనూ । తతః। అనంతరమునందు। ఇహ। మాయాసహితుడయి। సూత్రే।దీపాపసరణక్రియాయాఏవ భ్రమోత్పాదితవాన్। దీపముననుసరించిన నీళవలెనే ఉత్పన్నమైనమాయను। పొందినవాడాయెను అనిభావము। పశ్చాత్। అనంతరము। సాశనానశనే। సాశనా।భోజనాద్వ్యవహారములుగ్గల ప్రాణిసమూహములనూ। అనశనా। భోజనాద్వ్య

వహారములు లేని।గిరినద్యాది ఋతుకాలములు మొదలు గాఁగల।విశ్వత్।తిర్యగాదిచరాచరములను।అభి।మిక్కిలి వ్యక్రామత్। వ్యాపింపచేసెను। విరాజో౽అధి।భూతములను మిక్కిలివ్యాపింపచేసిన। బ్రహ్మాండదేహముగల।పురుషః।విరాట్పురుషుఁడగు। త్వష్ట్రప్రజాపతి। సజాతః। సగుణస్వరూపుఁడయినవిశ్వకర్మతో సమానముగా ప్రాదుర్భవించినవాఁడయి।అత్యరిచ్యత।అతిప్రకాశమానుఁడాయెను.

—*తాత్పర్యము*—

ప్రజాసృష్టియొక్కపూర్వముప్రతిఫలించినపంచభూతములనే విశ్వముయొక్క అధోభాగముభూమిగానున్నఊర్ధ్వభాగముఆకాశముగానున్నా పుట్టించితక్కినవాయుఅగ్నిరాపః అను ౩ భాగములుత్రిగుణములుగా ప్రకాశింపజేశినవాఁడాయెను। మనుమయత్వష్ట శిల్పిదైవజ్ఞులనేపంచబ్రహ్మలుప్రత్యేకస్వరూపములుగా యేపంచభూతములు ప్రకాశించుచున్నవో ఆపంచభూతములచేత।విశ్వకర్మణః అనేనామముసగుణమునకు ప్రకాశించినదాయెనుఆసగుణస్వరూపుఁడయినవిశ్వకర్మవల్లనుండి తిరిగిఆత్వష్టప్రజాపతివిరాట్పురుషుఁడై।ప్రాదుర్భవించి మాయాసహితుఁడై భోజనాద్యవహారములుగల ప్రాణిసమూహములనుభోజనాద్యవహారములులేని గిరినద్యాదిఋతుకాలములు మొదలుగాఁగలపశుపక్షిమృగక్రిమికీటకాదులనుమిక్కిలిప్రకాశింపచేశినవాఁడాయెను చరాచరములనుమిక్కిలివ్యాపింపచేసినత్వష్టప్రజాపతి

సగుణస్వరూపముతో సమానముగా ప్రకాశించెనని తాత్పర్యము.

—※మూలము※—

యత్పురుషేణహవిషా దేవాయజ్ఞమతన్వత వసన్తోఆస్యాసీదాజ్యంగ్రీష్మఇధ్మశ్శరద్ధవిఃసప్తాస్యాసన్పరిధయఃత్రిస్సప్తసమిధఃకృతాః దేవాయద్యజ్ఞంతన్వానాః అబధ్నన్పురుషంపశుం। తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రౌక్షన్పురుషంజాతమగ్రతః.

—※పదవిభాగము※—

యత్పురుషేణ। హవిషా। దేవాః। యజ్ఞం।అతన్వత।వసన్తః।అస్య।ఆసీత్।ఆజ్యం। గ్రీష్మః।ఇధ్మః।శరత్। హవిః।అస్య।అసన్। పరిధయః। త్రిః।సప్త।సమిధః।కృతాః।దేవాః।యత్।యజ్ఞం।తన్వానాః। అబధ్నన్। పురుషం।పశుం।తం।యజ్ఞం।బర్హిషి।ప్రౌక్షన్। పురుషం జాతం। అగ్రతః.

—※అర్థము※—

దేవాః।దైవస్వరూపులయిన।।యత్।ఏమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు। పురుషేణ।పౌరుషత్వమనే హవిషా।హవిస్సుచేత।యజ్ఞం।సృష్టివిషయమయినమానసయజ్ఞమును। అతన్వత।సంకల్పించిరో।తత్ ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు।అస్య। ఈమానసయజ్ఞమునకు। వసన్తః।వసన్తఋతువు। ఆజ్యం। ఘృతముగానున్నా। గ్రీష్మః। గ్రీష్మఋతువు।ఇధ్మః। సమిధలుగానున్నా।శరత్=శరదృతువు।హవిః=పురోడాశము

గానున్నా। పురోడాశమనగా। మనస్సు అపరూపము గావున।అపూపమనిభావము। అస్య। ఈప్రపంచప్రజా సృష్టివిషయముయొక్క।సప్త।యేడయినటువంటి త్వ క్చర్మ మేదోరుధిరమాంసమజ్జాస్తులు। పరిధయః।ప రిఘలు గానున్నా। త్రిః।మూడయినటువంటి।రజస్సత్వ తమోగుణములు। గాత్రస్థ్యావహానియ్యాదక్షు ప్రాజ్ఞులు గానున్నా।త్రిస్సప్త। మూడుయేళ్ళుయిరువయిఒకటి అయినటువంటి।సమిధః। సమిధలు।ఇధ్మః।ఇధ్మముగా త్రిస్సప్తసమిధలుఏవిఅనగా॥

శృతి॥ ద్వాదశమాసాషడర్తువస్త్రయఇమేలోకాః। అసావాదిత్యోబ్రహ్మైకవిగంశతిః॥

అర్థము॥ పన్నెండుమాసములు, ఆరుఋతువులు మూడులోకములు. ఇరువైవకటి అయినటువంటిఇవి। ఆద్యంతప్రకాశమానుడైన విశ్వజ్ఞ బ్రహ్మస్వరూపమ నితాత్పర్యము॥సూత్రె।బ్రహ్మాక్షవిధ్మమాధాసెన్॥

అసన్।వేర్పరచబడినవారలయి। కృతాః।చేసిరి।యజుర్వేదే।మనోయజ్ఞేనకల్పతాం।యజ్ఞము।చేతమనస్సు కల్పించబడినదనిభావము॥శిల్పశాస్త్రే।కృతేతుమానసాసృష్టిరితి।సృష్టిమనస్సుచేత కల్పించబడినది గావున కృత యుగధర్మమని తాత్పర్యము॥దేవాః। దైవస్వరూపులగు మనుమయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలు। యత్। యేకాలమునందు। యజ్ఞం।సృష్టియజ్ఞమును।తన్వానాః। చేయ తలచినవారలైరి।తత్।ఆకాలమునందు।పురుషం। పురుషసంబంధమైనపౌరుషమును। పశుం।యజ్ఞపశువును

గాను।అబధ్నన్-యూపమునందుకట్టినవారలైరి।అగ్ర
తః-విశ్వమునకంటెపూర్వము।జాతం-ప్రాదుర్భవించిన
టువంటి।పురుషం-పౌరుషత్వమనే।తం।ఆమహత్తత్వమ
నుపశువును। బర్హిషి-యజ్ఞశాలయందు। ప్రౌక్షన్-వ
ధించి। యజ్ఞం-సృష్టియజ్ఞమును। కృతాః-చేసినవార
లు। ఆసీత్-అయిరి॥

తాత్పర్యము.

దైవస్వరూపులగు మనుమయత్వష్ట శిల్పిదైవజ్ఞబ్ర
హ్మలు పౌరుషత్వమనేహవిస్సుచేత సృష్టివిషయమైన
మానసయజ్ఞమునుసంకల్పించినవారలయి ఈయజ్ఞము
నకు ప్రపంచపరిమాణములయిన చైత్రాదిమాసము
లు వసంతాదిఋతువులు సృష్టివిషయములయినత్వక్చ
ర్మరుధిరమేదోమాంసమజ్జాస్థులు రజస్సత్వతమోగు
ణములు ఆజ్యఇధ్మపురోడాశాది పరిధలుగావేర్పరచి
నవారలయి యేకాలమునందు యజ్ఞమునుచేయతలచి
రో ఆకాలమునందే పురుషసంబంధమైన పౌరుషమ
మహత్తత్వమును యూపస్తంభమునందు పశువును
బంధించిఆమనుమయ త్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలు సృ
విషయమయినమానస యజ్ఞమునుచేసినవారలైరని
తాత్పర్యము.

మూలం.

జా॥వ॥ తేనదేవాఅయజంతసాధ్యాఋషయశ్చయే తస్మా
ద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః సంభృతంపృషదాజ్యం పశూగ్ం
స్తాగ్ శ్చక్రేవాయువ్యాన్ అరణ్యాన్గ్రామ్యాశ్చయే త
స్మాద్యజ్ఞా త్సర్వహుతః ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే

ఛాగ్ంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజు స్తస్మాదజాయత తస్మా
దశ్వా అజాయన్త యే కే చోభయాదతః గావోహజ
జ్ఞిరే తస్మాత్ తస్మాజ్జాతా అజావయః యత్పురుషం
వ్యదధుః కతిధా వ్యకల్పయన్.

పదవిభాగము.

తేన। దేవాః। అయజన్త। సాధ్యాః। ఋషయః। చ। ౬।
తస్మాత్। యజ్ఞాత్। సర్వహుతః। సంభృతం। పృషదా
జ్యం। పశూన్। తాన్। చక్రే। వాయవ్యాన్। అరణ్యాన్
గ్రామ్యాః। చ। యే। తస్మాత్। యజ్ఞాత్। సర్వహుతః। ఋ
చః। సామాని। జజ్ఞిరే। ఛందాగ్ంసి। జజ్ఞిరే। తస్మాత్। య
జుః। తస్మాత్। అజాయత। తస్మాత్। అశ్వాః। అజాయన్త
యే। కే। చ। ఉభయాత్। అతః। గావః। హ। జజ్ఞిరే। తస్మాత్
జాతాః। అజావయః। యత్। పురుషం। వ్యదధుః। కతిధా।
వ్యకల్పయన్।.

౮

అ. యే=యేమనుమయత్వష్ట శిల్పివిశ్వజ్ఞ బ్రహ్మలు।
నిత్యాత్=సృష్టియజ్ఞమువల్లనుండి సర్వహుతః=సర్వ
నతాపి ఋతువులు మొదలుగాగల సమస్తములచే
జుహ్వోత్ర హుత=హోమమును। అయజంత=చేసిరో। త
స్మాత్=ఆ మనుమయత్వష్ట శిల్పి దైవజ్ఞ బ్రహ్మలవల్ల
నుండే ఋచః=ఋగ్వేదము మొదలుగాగల। యజుః=
యజుర్వేదము సామాని=సామాథర్వణప్రణవమ్ముల
నెడి యైదు వేదములు। ఛందాగ్ంసి। గాయత్రి। త్రిష్టు
మగతి। అనుష్టుప్। పంక్తిః। అనుఅయిదుఛందస్సులు వా
తలచర్యాన్ ప్రాణోపానవ్యానోదాన సమానప్రా
రుషస

ణములనే వసుహాయువులు జజ్ఞిరే= ప్రకాశించినవా యనువె=యెవఃనుషయత్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలుస ర్వహుతః—సర్వ-మహాత్త్వాదిబులుకాలము లుమొ దలుగాగలసమస్తముయొక్క-హుతః-హోమమును। చక్రే-చేశిరో।తస్మాద్యజ్ఞాత్-ఆయజ్ఞమువల్లనుండి।తే న-విరాట్పురుషుడగుత్వష్టప్రజాపతిచేత।ఋషయః- మరీచిఅత్రిఆంగీరసపులస్త్య పులహాపోలస్త్యకస్యపద క్షకగుగుణః అనువప్రబ్రహ్మలు। సాధ్యాః-కేన్నార కిం పురుషసిద్ధ సాధ్యాది। దేవాః-త్రయత్రింశత్కోటిదేవ తులు అజాయత-ప్రాదుర్భవించబడిరి॥ యజుర్వేదే॥ యోదేవానాంనామధాః-యెత్వష్టప్రజాపతిదేవతుల యొక్క నామములనుధరించుచుండెనో ఆత్వష్టప్రజా పతిచేతముప్పై మూడుకోట్లదేవతులు సృజించబడిరని భావము॥ తస్మాత్-ఆవిరాట్పురుషుడగుత్వష్టప్రజాప తివల్లనుండి। పృషదాజ్యం। పృషత్-పాలు! ఆజ్యం-నె య్యి। సంభృతం-సంపాదించుటనుగూర్చి। పశూన్-ప శువులనున్నూ। అరణ్యాన్=అరణ్యములనున్నూ। గ్రా మ్యాః- గ్రామములనున్నూ। జాతాః=కలుగచేశెను॥ తస్మాత్-ఆవిరాట్పురుషుడగు త్వష్టప్రజాపతివల్లనుం డి। గావః-గోవులున్నూ। అశ్వాః-గుర్రములున్నూ। అ జావయః। అజా-మేకలున్నూ! అవయః-గొర్రెలు న్నూ। తాన్-దేవతలు మొదలుగాగల తిర్యగ్మానవాది సమస్తజంతువులున్నూ। జాతాః-పుట్టెను। యే-యేరూ పములుభిన్నములుగా। అజాయన్త-పుట్టినవో। కేచ- నాపములన్నియు। ఉభయాదతః-స్త్రీపురుష ద్వంద్వ

ములు గా। జజ్ఞిరే-ప్రకాశించినవాయను॥ యజుర్వేదే॥ త్వష్టాహ వై పశూనాంమిథునానాగ్ంరూపకృద్రూపమేవ పశుషుదదాతి॥ త్వష్టప్రజాపతిఅద్యే వేదేవతిర్యగ్మానవాదిపశువులయొక్క స్త్రీపురుషద్వంద ములయొక్క రూపములను చేశి త్వష్టప్రజాపతి ఆరూపములనద్యే వేతలరిగియిచ్చుచున్నాడనిభావము॥ యత్-సగుణస్వరూపుడగు యేవిశ్వకర్మ। కతిధా-అనేకభిన్నములుగా। వ్యకల్పయత్-సంకల్పించెనో।సః-ఆసగుణస్వరూపుడైనవిశ్వకర్మ। పురుషం-త్వష్టప్రజాపతిని విరాట్పురుషునిగాను॥యజుర్వేదే॥ త్వష్టారూపాణామధిపతిరితి। త్వష్ట-సకలరూపములకుఅధిపతిగావున ఈలాగున వేదమునందుచెప్పుటవల్లనుండెి। ప్రజానాంపతిః। ప్రజాపతిః-ప్రజలకుప్రభువుగనుక త్వష్టప్రజాపతిఅని అర్థము॥ వ్యదధుః-ఆప్రజాపతినిపుట్టించినవాడై। జజ్ఞిరే-సగుణస్వరూపుడైనవిశ్వకర్మ ప్రకాశించినవాడాయెను॥

తాత్పర్యము॥ యే మనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలుసృష్టియజ్ఞమువల్లనుండిమహత్తత్వాదిఋతుకాలములు మొదలుగాగల సమస్తమును హోమమునుచేయుచుండిరో ఆమనుమయత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మలవల్లనుండి ఋగ్యజుస్సామాథర్వణప్రణవములనెడి అయిదువేదములున్ను గాయత్రీ త్రిష్టుప్ జగతి అనుష్టుపు పఙ్త్తిఅనుఅయిదుఛందస్సులున్ను ప్రాణోపానవ్యానోదానసమానస ప్రాణములనె పంచప్రాణవాయువులున్ను ప్రకాశించెను॥ యేమనుమయత్వష్టశిల్పి విశ్వజ్ఞ బ్రహ్మలు వసన్తాది ఋతుకాలములు మొదలుగాగల

సమస్తమును హోమమును చేసికొని ఆయజ్ఞమువల్లనుండి విరాట్పురుషుడగు త్వష్టప్రజాపతిచేత సాధ్యులు మొదలుగాగలను పైముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలున్ను కశ్యప అత్రి ఆంగీరస పులస్త్య పులహ పౌలస్త్య దక్షక వసిష్ఠాది బ్రహ్మఋషులున్ను సృష్టించబడిరి॥ ఆత్వష్టప్రజాపతిచేత భోగ్యపదార్థములగు పాలు, నెయ్యి సంపాదించుటకొరకు పశువులను అరణ్యములను గ్రామములనున్ను సృజించబడెను॥ ఆత్వష్టప్రజాపతివల్లనుండి గుఱ్ఱములున్ను గోవులున్ను మేకలున్ను గొఱ్ఱెలున్ను సృజించబడెను॥ విశ్వమునకు కర్మస్వరూపమగు సగుణమునందు సంకల్పమైన విశ్వమును అనేక భిన్నరూపములుగా స్త్రీపురుషద్వంద్వములను ప్రతిఫలింపచేసి నత్వష్టప్రజాపతిని ప్రపంచమునకు విరాట్పురుషునిగా ప్రాదుర్భవింపచేసి తాను ఆప్రపంచప్రాణులయందు ప్రణవస్వరూపేణ ప్రకాశించినవాడాయనని తాత్పర్యము॥

మూలము॥ ముఖంకిమస్యకౌబాహూ। కావూరూపాదావుచ్యతే।బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీత్। బాహూరాజన్యఃకృతః। ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః।పద్భ్యాగ్ం శూద్రోఅజాయత। చంద్రమామనసోజాతః చక్షోస్సూర్యోఅజాయత। ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ ప్రాణాద్వాయురజాయత। నాభ్యాఆసీదన్తరిక్షం। శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తత। పద్భ్యాంభూమిర్దిశశ్శ్రోత్రాత్। తథాలోకాగ్ంఅకల్పయన్॥

పదవిభాగము॥ ముఖం। కిం। అస్య।కౌ। బాహూ

కౌ। ఊరూ। పాదౌ। ఉచ్యేతే। బ్రాహ్మణః। అస్య।
ముఖం। ఆసీత్। బాహూ। రాజన్యః। కృతః। ఊరూ।
తత్। అస్య। యత్। వైశ్యః। పద్భ్యాం। శూద్రః। అజా
యత చంద్రమాః। మనసః। జాతః। చక్షోః। సూర్యః। అజా
యత। ముఖాత్। ఇంద్రః। చ। అగ్నిః। చ। ప్రాణాత్। వా
యుః। అజాయత। నాభ్యాః। ఆసీత్। అంతరిక్షం। శీ
ర్ష్ణః। ద్యౌః। సమవర్తత। పద్భ్యాం। భూమిః। దిశః।
శ్రోత్రాత్। తథా। లోకాన్। అకల్పయన్॥

అర్థము—అస్య-యీవిశ్వమునకు కర్మస్వరూపుడగు స
గుణబ్రహ్మకు। ముఖం-ముఖములు। కిం-యేవి। బాహూ-
భుజములు। కౌ-యేవి। ఊరూ- ఊర్వులు। కౌ-యేవి। ము
ఖబాహూరుపాదములు ఏవి-యేవి। అనుప్రశ్న। భ
విష్యత్కాలమయినది కావున యీభూతభవిష్యద్వర్త
మానధర్మములను తెలియజేయుచున్న వేదములు విశ్వ
మునకు కర్మస్వరూపములు గనుక- అట్టి విశ్వకర్మకు దిక్కు
లె ముఖములు। ఆకాశమె శిరస్సు- రుద్రుడె। హృదయ
ము- విష్ణువె। భుజములు- ప్రజాపతె। ఊర్వులు। భూ
మె- పాదములు। ఇంద్రాగ్నిసూర్యచంద్రులె- అవయ
వములు। యీవిధముగా- ఉచ్యతే। వేదములయందు చె
ప్పుచున్న। దిశః- ప్రాగాది ఊర్ధ్వపర్యంతమయిన అయి
దుదిక్కులు। ముఖం- ముఖములుగా। ఆసీత్- ఆయను
తస్మాత్- ఆముఖమువల్లనుండి। ఇంద్రః-ఇంద్రుడున్ను
అగ్నిః- అగ్నిహోత్రుడున్ను। మనసః- మనస్సువల్లను
గః। చంద్రమాః-చంద్రుడున్ను। చక్షోః- నేత్రములవల్ల
నుండి। సూర్యః- సూర్యుడున్ను। ప్రాణాత్-ప్రాణము.

వల్లనుండి। వాయుః- ప్రాణవాయువున్ను। నాభ్యాః నాభివల్లనుండి। అంతరిక్షం- ఆకాశమున్ను। శీర్ష్ణః శిరస్సువల్లనుండి। ద్యౌః-స్వర్గమున్ను। పద్భ్యాం- పాదములవల్లనుండి। భూమిః- భూమియున్ను। శ్రోత్రాత్- శ్రోత్రములవల్లనుండి। దిశః- దిక్కులున్ను। అజాయత-ప్రాదుర్భవించెను। అస్య- యీ అవయవములుగల విశ్వకర్మయొక్క-। ముఖాత్-ప్రాగ్దిఙ్ముఖమువల్లనుండి।జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। సానగః- సానగఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్- ఆయెను। యజుర్వేదే॥ ప్రాచీదిశాంవసన్త ఋతూనామగ్నిర్దేవతా బ్రహ్మద్రవిణంత్రివృత్స్తోమస్సపంచదశవర్తనిస్త్రివ్యావిర్వయఃకృతమయానాంపురోవాతో వాతస్సానగఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-దక్షిణదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। సనాతనః-సనాతనఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు ఆసీత్-ఆయెను॥ యజుర్వేదే॥ దక్షిణాదిశాం- గ్రీష్మఋతునామింద్రో దేవతా క్షత్రంద్రవిణంపంచదశస్తోమస్సప్తదశవర్తనిర్దిత్యవాడ్వయస్త్రేతాయానాం దక్షిణాద్వాతో వాతస్సనాతనఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్- పశ్చిమదిఙ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। అహభువనః- అహభువనఋషి। బ్రాహ్మణః-బ్రాహ్మణుడు।ఆసీత్-ఆయెను।యజుర్వేదే॥ ప్రతీచీదిశాంవర్షా ఋతూనాం విశ్వేదేవా దేవతావిట్। ద్రవిణగ్ంసప్తదశస్తోమస్స ఉ ఏకవింశవర్తనిస్త్రివత్సో వయోద్వాపరోయానాంపశ్చాద్వాత

తోవాతో౽హభువనఋషిః॥

అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్-ఉత్తరదిగ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః- ప్రాదుర్భవించిన। ప్రత్నః- ప్రత్నఋషి। బ్రాహ్మణః- బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్-ఆయెను॥ యజుర్వేదే॥ ఉదీచీదిశాగ్ంశరదృతూనాం మిత్రావరుణౌ దేవతా పుష్టద్రవిణ మేకవిగ్ంశ స్తోమస్సఉత్రినవవర్తనిస్తుర్యవాడ్వయ ఆస్యం దోయానాముత్తరాద్వాతోవాతః ప్రత్నఋషిః॥ అస్య-యీవిశ్వకర్మయొక్క। ముఖాత్- ఊర్ధ్వదిగ్ముఖమువల్లనుండి। జాతః-ప్రాదుర్భవించిన। సుపర్ణః- సుపర్ణఋషి। బ్రాహ్మణః-బ్రాహ్మణుడు। ఆసీత్-ఆయెను॥ యజుర్వేదే॥ ఊర్ధ్వాదిశాగ్ం హేమంతశిశిరావృతూనాంబృహస్పతిర్దేవతావర్చో ద్రవిణంత్రిణవస్తోమస్సఉత్రయస్త్రిగ్ంశవర్తనిః త్వష్టవాడ్వయోభిఘారయానాం। విష్వగ్వాతోవాతస్సుపర్ణఋషిః॥ అయోనిసంభవులయినయీసానగ। స-నాతన। అహభువన- ప్రత్న- సుపర్ణః॥ అనేపంచబ్రహ్మఋషులు॥ అస్య- యీప్రపంచమునకు। సృష్టి- స్థితి। లయము- తిరోధానము। అనుగ్రహములనేకర్మస్వరూపులనిభావము॥ శిల్పశాస్త్రే॥ బ్రహ్మణోవదనాజ్జాతో బ్రాహ్మణః పరికీర్తితః-బ్రహ్మణో తేజసాశ్చైవబ్రహ్మణోబ్రహ్మకర్మణా॥ బ్రహ్మవంశో బ్రాహ్మణశ్చ- నాన్యథాబ్రాహ్మణోభవేత్॥ బ్రహ్మముఖోత్పన్నులు బ్రాహ్మణులు। ఆబ్రహ్మవంశాలు బ్రాహ్మణులుగాని అన్యులుబ్రాహ్మణులు కానేరరు అని తాత్పర్యము॥ అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క।

పు
తల
రుష

బాహూ-భుజములవల్లనుండి। రాజన్యః- రాజులు।కృ
తః-ప్రాదుర్భవించిరి। అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క।
ఊరూ-తొడలవల్లనుండి। వైశ్యః- వైశ్యులు। కృతః-
ప్రాదుర్భవించిరి। అస్య- యీవిశ్వకర్మయొక్క।
ద్భ్యాం-పాదములవల్లనుండి। శూద్రః- శూద్రులు। అ
జాయత-ప్రాదుర్భవించిరి।తథా-ఆవిధముగా। యత్
మేవిశ్వకర్మా। లోకాన్- సమస్తలోకములను। అక
ల్పయన్-సంకల్పించబడెనో। తత్- ఆలోకములయం
చంతావిశ్వకర్మా।సమవర్తతా। సమానముగాప్రవ
ర్తించుచుండెను॥

తాత్పర్యము.

జగద్వ్యాపకుడైనవిశ్వకర్మపృథివిఆకాశముదిక్కు
లుఇంద్రాగ్నిసూర్యచంద్రులు మొదలుగాగలలోకము
లనుసంకల్పించి సంకల్పించినఆసమస్తలోకములయం
దుతానుప్రాణస్వరూపేణసమానముగా ప్రవర్తిం
చుచున్నట్టి పరమాత్మస్వరూపుడగు విశ్వకర్మకు ముఖం
బాహూరు పాదములుఏవియేవిఅను నీప్రశ్నభవిష్య
త్కాలముకావున భూతభవిష్యద్వర్తమానములను
తెలియచేయుచున్న వేదస్వరూపములగు మనుమయ
త్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞబ్రహ్మలు ఆవిశ్వకర్మయొక్క శిరస్సు
ఆకాశము, భుజములు, విష్ణు,హృదయము, రుద్రుడు
తొడలు,ప్రజాపతి, పాదములు, భూమి, ఇంద్రాగ్ని
సూర్యచంద్రులు, అవయవములుఅనిచెప్పి ఆఅవయవ
ములలోముఖబాహూరూ పాదములవల్లనుండి బ్రా
హ్మణ,క్షత్రియ, వైశ్య,శూద్రులు; అనునాలుగువర్ణ

ములు ప్రాదుర్భవించినవి అనిచెప్పిరి కర్మస్వరూపుడ
యినసగుణుడు విశ్వవ్యాపకుడు కావున ఆవిశ్వకర్మ
చే సంకల్పించబడిన సమస్తలోకములు వృద్ధిపొందు
టకు గృహాలయ ఉపకుంభ వేదికా యజ్ఞ పాత్రమాం
గల్యాది సృష్టికర్మలకాధ్యక్షులయిన బ్రహ్మముఖోత్ప
న్నులే బ్రాహ్మణులు లోకములయొక్క దుష్టనిగ్రహశి
ష్టపరిపాలన చేయుభుజోత్పన్నులే రాజులు॥ లోక
ములకుపరిమాణములయిన క్రయవిక్రయములు చే
యుపూరోత్పన్నులె వైశ్యులు॥ లోకములయొక్క స
స్యాధారములయిన కృషిగోరక్షణచేయు పాదోత్ప
న్నులెశూద్రులు॥ కావున బ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మ
ణులు గాక తక్కిన క్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో నేపురు
షుడయినను జ్ఞానముచేకర్మతత్వమును తెలుసుకున్నబ్ర
హ్మజ్ఞాని బ్రహ్మవేత్త గాని బ్రాహ్మణుడు కానేరడు
అని తాత్పర్యము॥ (మూలమ్.)

వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం ఆదిత్యవర్ణంత
మసస్తుపారే సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరః నామాని
కృత్వాభివదన్యదాస్తే ధాతాపురస్తాద్యముదాజహా
రశక్రః ప్రవిద్వాన్ ప్రదిశశ్చతస్రః తమేవంవిద్వా
నమృతఇహభవతి నాన్యఃపన్థాఅయనాయ విద్యతే
యజ్ఞేనయజ్ఞమయజన్తదేవాః తానిధర్మాణి ప్రథ
మాన్యాసన్ తేహనాకంమహిమానస్సచన్తే యత్ర
పూర్వేసాధ్యాస్సన్తిదేవాః॥

పదవిభాగము.

వేద। అహం।ఏతం। పురుషం। మహాన్తం। ఆదిత్యవ

ర్ణం।తమసః। తు।పారే। సర్వాణి। రూపాణి। విచి
త్య। ధీరః। నామాని।కృత్వా। అభివదన్। యత్। ఆ
స్తే। ధాతా। పురస్తాత్। యం। ఉదాజహార। శక్రః।ప్ర
విద్వాన్।ప్రదిశః। చతస్రః। తం। ఏవం। విద్వాన్। అ
మృతః। ఇహ। భవతి। అన్యః। పంథాః। అయనా
య। విద్యతే। యజ్ఞేన। యజ్ఞం। అయజంత। దేవాః।
తాని।ధర్మాణి। ప్రథమాని। ఆసన్। తే। ఇహ॥ నాకం।
మహిమానః॥ సచంతే। యత్ర।పూర్వే। సాధ్యాః। సం
తి। దేవాః॥

అర్థము॥ ధీరః-మహాతత్స్వరూపుడైన। యత్-యే
విశ్వకర్మ। సర్వాణి-సమస్తమున్నయిన। రూపాణి-
స్థావరజంగమాదిరూపములను।విచింత్యా-అనేకచిత్ర
ములుగాసృజించి। నామాని-నామములను।కృత్వా-చే
సినవాడై। అభివదన్-స్థూలసూక్ష్మములయందంతట
వ్యాపించి। ఆస్తే-వుండెను॥ తత్-ఆసగుణస్వరూపుడ
గు। పురుషం-విశ్వకర్మను। మహాంతం-అత్యధికముగా
ఆదిత్యవర్ణం-సూర్యప్రకాశమానమువలెనే। అహం-
నేను। వేదా-తెలుసుకొనుచున్నాను॥ ధాతా-ప్రపం
చోత్పత్తికారణుడైనట్టివిశ్వకర్మ। తమసస్సుపారే-
అజ్ఞానకారముకుఅవల। వర్తతే- ప్రకాశించుచున్న।
యం,యేవిశ్వకర్మనుగూర్చి। శక్రః-దేవేంద్రుడు। ఉదా
జహార-నేనుతెలుసుకొనుచున్నానని పలికెనో।యేవం
యీవిధముగాపలికిన। తం-ఆవిశ్వకర్మను। చతుస్రః-
నాలుగుఅయిన। ప్రదిసః-దిక్కులయందున్న। దేవాః-
దేవతులు। విద్వాన్-తెలుసుకొన్నవారై। ఇహ-యీ

జన్మయందు। అమృతాః-చిరకాలజీవులు। భవతి-అవుతు న్నారు॥ దేవాః-చిరకాలజీవులయిన। ఆయింద్రాదిదే వతులు। మహిమానః। ఆభగవంతుని మహిమవల్లనుం డి। నాకం-స్వర్గమును।సచంతే పొందుచూవున్నారు పూర్వే-దేవతలకంటెపాచీనులయిన। తే-ఆమనుమ యత్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మసంబంధులయినబ్రాహ్మణు లు। యజ్ఞేన-జ్యోతిష్టోమాద్యజ్ఞములచేత। యజ్ఞస్వ రూపుడయినవిశ్వకర్మను। అయజంత-పూజించి।ఇహ- యీజన్మయందు। పతం-యీవిశ్వమునకు కర్మస్వరూ పుడైనభగవంతుని। పురస్తాత్-ముందుగా। సచంతే- ఐక్యమునుపొందుచున్నారు॥ విద్యారణ్యోవాచ॥ దేవ తానామగ్రేసరత్వేన। ప్రథమాహవిర్దానాన్యపద ధాతి। విశ్వకర్మసమస్తదేవతులకు అగ్రేసరుడగుటచా తపురోడాశాదిహవిస్సులనుసమర్పించితిరిగిఆవిశ్వకర్మ యందైక్యమవుతున్నారనిభావము॥ అయనాయ, మో క్షముకొరకు। అన్యః-మరివకటైనా పంథాః-మార్గ ము। నవిద్యతే-లేదు। సాధ్యాః-ప్రపంచసాధనములగు ధర్మాణి-ఆసృష్టిస్థితిలయతిగోభావానుగ్రహామనేకర్మ లు। యత్ర-యేప్రపంచమందు। సంతి-కలవో। తత్ర- ఆప్రపంచమందు। ప్రథమాని-ముఖ్యులై। అసన్-అ యెను।

తాత్పర్యము॥ మహత్తత్వస్వరూపుడైన యెవిశ్వ కర్మ। అనంతరూపనామములనుసంకల్పించి తాను సంకల్పించినరూపములయందంతటా ప్రణవరూపేణ వ్యాపించినవాడాయనో।ఆసగుణస్వరూపుడగుఆవిశ్వ

కర్మను। మిక్కిలి సూర్యప్రకాశమానమైన తేజస్సునువలెనే। నేను తెలుసుకొనుచున్నాను। ప్రపంచోత్పత్తికారణుడయినవిశ్వకర్మా।అంధకారముయొక్క-ఆవలపూర్ణప్రకాశమానుడై ప్రవర్తించుచుండెను। యం। అంధకారమునకుఆవలప్రవర్తించుచున్న ఏవిశ్వకర్మనుకూర్చి దేవేంద్రుడు నేను తెల్సుకొనుచున్నాను అనిపలికెనో ఆవిశ్వకర్మను చతుర్దిక్కులలోపల వున్నముప్పైమూడుకోట్ల దేవతలు తెలుసుకొన్నవారై యీ జన్మయందేచిరకాలజీవులు అవుతూ వున్నారు చిరకాలజీవులయినఆఇంద్రాది దేవతులు ఆజగద్రక్షకునియొక్క మహిమవలన స్వర్గమునుపొందినవారలుఅయిరి॥ ఆ దేవతులకంటెముందు ప్రాదుర్భవులయినమనుమయ త్వష్టశిల్పివిశ్వజ్ఞబ్రహ్మసంబంధులయిన సానగ, సనాతన, అహాభువన, ప్రత్న, సుపర్ణ, బ్రహ్మ,ఋషిగోత్రజులగుబ్రాహ్మణులుజ్యోతిష్టోమాతిరాత్రాప్తోర్యా సాంతపన వాజపేయాద్యజ్ఞములచేత యజ్ఞస్వరూపుడగువిశ్వకర్మనుపూజించి యీజన్మయందె ముందుగా విశ్వమునకుకర్మస్వరూపుడైన భగవంతునియంధైక్యమునుపొందుచున్నారు॥ విశ్వమును స్సృజించి పోషించుచున్నవిశ్వకర్మ స్వరూపుడగునట్టి భగవంతునిపూజించుటకంటె మోక్షమునకు వేరెమరిఒకమార్గము లేదని తాత్పర్యము॥

మూలమ్॥ అద్భ్యస్సంభూతః పృథివ్యైరసాచ్చ। విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి। తస్యత్వష్టావిదధ ద్రూపమేతి। తత్పురుషస్య విశ్వమాజానమగ్రే। వేదాహమే

తంపురుషంమహాన్తం। ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్।త మేవంవిద్వానమృతఇహభవతి। నాన్యఃపంథావిద్యతే అయనాయ।ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅంతః। అజాయమానోబహుధావిజాయతే॥

పదవిభాగము॥ అద్భ్యః। సంభూతః। పృథివ్యై। రసాత్। చ। విశ్వకర్మణః। సమవర్తత। అధి। తస్య। త్వష్టా। విదధత్। రూపం। ఏతి। తత్। పురుషస్య। విశ్వం। అజానం। అగ్రే। వేద। అహం। ఏతం। పురుషం। మహాన్తం। ఆదిత్యవర్ణం। తమసః। పరస్తాత్। తం। ఏవం॥ విద్వాన్। అమృతః। ఇహ। భవతి। న। అన్యః। పంథాః। విద్యతే। అయనాయ। ప్రజాపతిః। చరతి। గర్భే। అంతః। అజాయమానః।బహుధా। విజాయతే॥

అర్థము॥ అద్భ్యః=ఉదకములవల్లనుండి। పృథివి=భూమి। సంభూతః=పుట్టెను। తైత్తిరియో॥ఆకాశస్సంభూతః। ఆకాశాద్వాయుః। వాయోరగ్నిః। అగ్నేరాపః। అద్భ్యఃపృథివీతి। ఆకాశమునుండివాయువ,వాయువనుండిఅగ్ని, అగ్నివల్లనుండిఉదకము, ఉదకమువల్లనుండిభూమి పుట్టినవనిభావము॥ ఆకాశంఅనుశబ్దమునకు పుత్తరపదమైనసంభూతఃఅనువాక్యము ఆపఃఅను శబ్దమునకుపరమందుచెప్పడమువల్లనుండి భూతః-గతమైనఆకాశము, వాయువ, అగ్ని, యీమూడుభూతములకు।సం।అనెవుపసర్గఅధ్యాహారమగుటచేత పృథివ్యైః। పృథివ్యాది పంచభూతములు। సంభూతః-పుట్టినవనిఅర్థము॥ కావునదైవజ్ఞస్మృతౌ॥ భూతాన్యృతైతికర్మాచ।భూతావిశ్వాస్యతెసుతాః। తానియాన

యనంపూర్వం। త్రైస్సృతో విశ్వకర్మణః॥ ఆపరమాత్మా ఆపంచభూతములచేత విశ్వకర్మణః అనిచెప్పబడుతూవున్నాడు॥పాణినిసూత్రే॥విశ్వంకర్మణామిత్యేకదేశసమాసే నైవకర్మశబ్దశక్తిస్వభావాత్తస్య కర్మసు బహుత్వస్థితమపి ఇత్యకారాన్తః పుంలింగైకవచనార్థమేవ ప్రసిద్ధం॥ విశ్వముకర్మలోపలది కావునఏకదేశసమాసముచేత కర్మశబ్దముయొక్క స్వభావ సామర్థ్యమువల్లనుండి ఆకర్మశబ్దమునకు బహుత్వమువుండినప్పటికి విశ్వకర్మణః అని అకారాన్తఃపుంలింగైకవచనముప్రసిద్ధము కావున ఆపరమాత్మావిశ్వకర్మణః। అనే నామముచేత రసాచ్ఛద్రవపదార్థమగుక్షీరమందున్నఘృతమువలెనే భూతములయందు అధిసమవర్తతా-మిక్కిలిప్రకాశించినవాడాయను। త్వష్టా-తృతీయపుత్రుడైన త్వష్టప్రజాపతి॥ యజుర్వేదే॥ త్రివచ్ఛో వయోద్వాపరో యానాంపశ్చాద్వాతోవాతో అహభువనఋషిః। విద్యారణ్యోవాచ॥ ఏతశ్శ్రుతివచనేన వచ్ఛశబ్దాథః ఏవపుత్రరిత్యర్థః। త్రయోవచ్ఛః యస్యసఃత్రివచ్ఛః। అత్రబ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీదిత్యుక్తప్రమాణేనప్రతీచిముఖోత్పన్నస్యఅహభువనబ్రహ్మయొషిఃవయోఏవసాధనవషః ఇత్యర్థః। ద్వా। అపరః। ద్వాపరః। తేషాంఅయానాంసాధనవషాణాం వయోరూపేణ ప్రజాసృష్ట్యేచ్ఛమానస్సన్। త్వష్టబ్రహ్మఖ్యేనప్రాదుర్భూతత్వాత్॥ త్వష్టప్రజాపతి మూడవకొమారుడుఅనిఅర్థము। యేత్వష్టప్రజాపతి పరబ్రహ్మకు మూడవకుమారుడో ఆకొమారుడు త్రివచ్ఛః।

అని చెప్పబడుతూవున్నాడు॥ యిచ్చట బ్రహ్మఋషులు బ్రహ్మముఖమందుపుట్టినారనే ప్రమాణముచేత సానగ సనాతన అనేబ్రహ్మఋషులయొక్క అనంతరముపశ్చిమదిఙ్ముఖమునందుదయించిన అహాభువనబ్రహ్మఋషియొక్క రూపము పదునైనిమిదిమాసములవయోరూపము అనిఅర్థము కావునఆవయోరూపముతో స్థావరజంగమాదిసమస్తప్రజలను సృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలవాడవుకుంచున్న త్వష్టబ్రహ్మఅనేనామముచేత ప్రాదుర్భవించడమువల్లనుండి। తస్య-ఆసగుణస్వరూపుడయినవిశ్వకర్మయొక్క। రూపం-చరాచర సహితమైన చతుర్దశభువనరూపమును। విదధత్-పొందెను।తత్పురుషస్య-ఆత్వష్టప్రజాపతిఅనేవిరాట్పురుషునికి। అగ్ర-సృష్ట్యాదియందు। విశ్వం-దేవతిర్యఙ్మానవాదిసమస్తజగత్తు। అజానం-పుట్టెను। ఏతం-యీసగుణస్వరూపమైన। పురుషం-విరాట్పురుషుడగుత్వష్టప్రజాపతిని। మహాన్తం-అత్యధికముగా।ఆదిత్యవర్ణం-సూర్యప్రకాశమానమైనతేజస్సువలెనె। అహం నేను। వేదా-తెలుసుకుంటూవున్నాను। ఏతిచ-ప్రపంచమును పొందుచున్న త్వష్టప్రజాపతి। తమసః-చీకటియొక్క। పరస్తాత్-అవల। వర్తతే-పూర్ణవెన్నెలవలెనే ప్రకాశించుచున్నాడు। తం-ఆత్వష్టప్రజాపతిని। ఏవం-ఈప్రకారముగా। విద్వాన్-తెలుసుకొనినపురుషుడు। ఇహ-ఈజన్మయందే। అమృతః-మరణములేనివాడై। భవతి-అవుతూ వున్నాడు। అయనాయ-మోక్షముకొరకు। అన్యః-మరివకటిఅయిన। పంథాః। మార్గము। నవిద్యతే-లేదు। గ

ర్భే-ప్రపంచమునందు। అంతః-లోపల। ప్రజాపతిః-త్వష్ట ప్రజాపతి। చరతి-చలించుచున్నవాడవుచుంచున్ను। అజాయమానః-అయోనిసంభవుడైనవాడై। బహుధా-అనేకభిన్నములుగా స్త్రీపురుషరూపములను। విజాయతే-పుట్టించెను॥

తాత్పర్యము॥ జగద్వ్యాపకుడైన విశ్వకర్మ వల్ల నుండి ఆకాశముపుట్టినదనిన్ని ఆకాశమువల్లనుండివాయువు, అగ్ని, ఉదకము, భూమి, యీనాలుగుభూతములుపుట్టినవిఅనిన్ని, విశ్వరూపుడు మొదలుగాగలబ్రహ్మఋషులు చెపుతూవున్నారు॥ యిచ్చోట వుదకమువల్లనుండిభూమి పుట్టినదనిచెప్పడమువలన యీ రెండు భూతములచేత ప్రపంచసృష్టికానేరదుకావునసంభూతః అనుధాయవల్లనుండి అయిదుభూతములుపుట్టుచున్నవిఅని యెటులచెప్పబడుచున్నారో అటువలెనే పంచభూతములతో కూడుకున్న ప్రపంచమే దేహముగా గలవిశ్వకర్మయొక్క పశ్చిమముఖమునందుదయించిన తృతీయపుత్రుండైన అహంభువనబ్రహ్మఋషి పిత్రురూపమైనప్రపంచమే దేహముగాగలవిరాడ్రూపుడై ప్రజలనుసృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలవాడుఅవుచుంచున్ను త్వష్ట్రప్రజాపతినామముచే ప్రకాశించినవాడాయెను॥ ఆ త్వష్టప్రజాపతి స్త్రీపురుషద్వంద్వములుగా అనేకభిన్నరూపములతో దేవ మానవ తిర్యగాది చరాచరమును పుట్టించినవాడాయెను॥ కర్మలోపల విశ్వమెటులచలించుచున్నదో విశ్వమనే గర్భమునందటులచెలించుచున్న విశ్వకర్మస్వరూపుడగు త్వష్టప్రజాపతిని అజ్ఞా

నాంధకారముయొక్క ఆవలమిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న బ్రహ్మతేజస్సువలెనే సృజించినసమస్తప్రజలలోనే పురుషుడు నేనుతెలుసుకొనుచున్నానని అనే ఆపురుషుడుయీజన్మయందె నాశరహితమైన మోక్షప్రాప్తిదొరుతూవున్నాడు॥ అట్టి మోక్షముకొరకు ప్రపంచప్రజలు జన్మయొక్క కర్మను తెలుసుకొనుటకంటె వేరేవిధమైన మార్గములేదని తాత్పర్యము॥

మూలమ్॥ తస్యధీరాః పరిజానంతియోనిం। మరీచీనాం పదమిచ్ఛంతివేధసః। యోదేవేభ్యఆతపతి। యోదేవానాంపురోహితః।పూర్వోయోదేవేభ్యోజాతః।నమోరుచాయబ్రాహ్మయె। ఋచంబ్రాహ్మంజనయంతః। దేవాఅగ్రేతదబ్రువన్। యస్త్వైవంబ్రాహ్మణోవిద్వాన్। తస్యదేవా అసన్వశె। హ్రీశ్చతెలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ। అహోరాత్రెపార్శ్వే నక్షత్రాణిరూపం। అశ్వినౌవ్యాత్తం। ఇష్టంమనిషాణ। అముంమణిషాణ। సర్వంమణిషాణ॥

పదవిభాగము॥ తస్య। ధీరాః। పరిజానంతి। యోనిం। మరీచీనాం। పదం। ఇచ్ఛంతి। వేధసః। యః। దెవేభ్యః। ఆతపతి। యః। దేవానాం। పురోహితః। పూర్వః। యః। దేవేభ్యః। జాతః। నమః। ఋచాయ। బ్రహ్మయె। ఋచం। బ్రాహ్మం। జనయంతః। దేవాః। అగ్రె। తత్। అబ్రువన్। యః। తు। ఏవం। బ్రాహ్మణః విద్వాన్। తస్య। దేవాః। అసన్। వశె। హ్రీః। చ। లక్ష్మీః। చ। పత్న్యౌ। అహోరాత్రె। పార్శ్వే। నక్షత్రాణి। రూపం। అశ్వినౌ। వ్యాత్తం। ఇష్టం। మణిషాణ

అముం। మణిపాణి। సర్వం। మణిపాణి॥

అర్థము॥ యః। యేత్వష్టప్రజాపతి। యోనింజగ త్కారణమును। ఇచ్ఛంతి। సంకల్పించినవాడవుచుంచు న్న। దేవేభ్యః। గరుడగంధర్వాదిదేవతులకొఱకు।పూ ర్వః। పూర్వము। మరీచీనాం। మరీచి। అత్రి అంగీరసు డు మొదలుగాగల। వేధసః। బ్రహ్మలను। పదం। జగద భివృద్ధిమార్గమునుగూర్చి। జనయంతిః। పుట్టించినవా డాయనో। యః। యెత్వష్టప్రజాపతి। దేవేభ్యః। త్ర యత్రింశత్కోటిదేవతులకొరకు। ఆతపతి। ప్రపంచ ప్రాణులయందంతటాప్రణవస్వరూపేణ వ్యాపించుచు న్న।ఆపరమాత్ముడె।అబ్రువన్।విశ్వమునకుకర్మస్వరూ పుడనిచెప్పెనో। యః। యేత్వష్టప్రజాపతి।తస్య।ఆవిశ్వ కర్మకు। పూర్వః। సృష్ట్యాదియందు।జాతః। ప్రాదుర్భ పుడయి। దేవానాం। స్వర్గమర్త్యపాతాళములనె మూడులోకములయందున్నముప్పైమూడుకోట్లదేవ తలకు। పురోహితః। ఆచార్యస్వరూపుడయి। అసత్। ఆయనోబుచం।చైతన్యస్వరూపుడయిన।ఆత్వష్టప్రజా పతిని। ధీరాః। ధైర్యవంతులయిన। దేవాః।దేవతులు బ్రాహ్మ్యం। బ్రహ్మస్వరూపునిగాను। పరిజానంతి। తె లుసుకున్నవారలయి। బుచాయ। స్వప్రకాశమానమ గు। బ్రహ్మయె। పరబ్రహ్మస్వరూపుడయిన। త్వష్ట ప్రజాపతికొరకు।నమోస్తు।నమస్కారము చేస్నివా రలయిరి॥తస్య-ఆవిరాట్ స్వరూపుడయిన।త్వష్టప్రజా పతికి। హ్రీః। లజ్జాభిమానినియగుదేవతయున్ను। ల క్ష్మీశ్చ। ఐశ్వర్యాభిమానిని. యగుదేవతయున్ను। ప

త్వాష్ట్ర! భార్యలు, అహోరాత్రే! దివారాత్రములు! పార్శ్వే।కుడియెడమభాగములు।నక్షత్రాణి-భిన్నములుగా।ప్రకాశించుచున్న నక్షత్రములు రూపం।శరీరం! ఏవం! యీవిధముగాను! విద్వాన్! తెలుసుకున్న! బ్రాహ్మణః। బ్రాహ్మణుడు।యేతత్।ఏవిరాట్ స్వరూపమునందు! అసన్వశే! ఐక్యమవుచున్నాడో! తే।ఆసానకసనాతసనాదిబ్రహ్మఋషిగోత్రజుడయిన।బ్రాహ్మణుడు! అశ్వినౌ! మనుమయమరీచ్యాదిబ్రహ్మవంశజులయినఅశ్వినీదేవతులుమొదలుగాగల! దేవాః।ముప్పైమూడుకోట్లదేవతులు! తత్! ఆవిరాట్స్వరూపుడయినత్వష్టప్రజాపతినిగూర్చి,యిష్టం! మనోభిష్టములయినధర్మార్థకామమోక్షములను! మణీషాణ! యివుమా! అముం! యిహసంబంధమయిన పుత్రమిత్రకళత్రాదులున్ను! మనీషాణ।యివుమా! సర్వం! యిహపరసౌఖ్యములయిన।సమస్తమునన్ను।మనీషాణ।యివుమా।వాన్యత్తం! యీప్రకారముగాప్రార్థించినవారలయి! నమః! నమస్కారముచేయుచున్నారనిమంత్రార్థము॥

తాత్పర్యము॥స్థావరజంగమాదిసమస్తప్రాణిహృత్కమలములయందుపరిణవస్వరూపేణప్రకాశించుచున్న విశ్వకర్మయొకక్కముఖకమలమునందుదయించినఆమహాభువనబ్రహ్మఋషి ప్రజలనుసృష్టించవలెననే ఇచ్ఛకలవాడవుకుంచున్ను త్వష్టబ్రహ్మ॥ అనే నామముచేత! ప్రసిద్ధవించి! దేవతులకంటె ముందు! మరీచి! అత్రి॥ అంగీరస! పులస్త్య పులహ! పౌలస్త్య! కస్యప! దక్ష! గుగురు! అనునవబ్రహ్మలనుపుట్టించిన! యె

త్వష్టప్రజాపతి।మనుమయమరీచ్యాది। చతుర్దశబ్రహ్మ వంశజులయిన। ముప్పైమూడుకోట్లదేవతులకు। ఆచార్యస్వరూపుడాయనో। ఆత్వష్టప్రజాపతిని। పరమాత్మస్వరూపునిగా తెలుసుకుని। యేదేవతులునమస్కారముచేయుచుండిరో।సానగసనాతనాదిపంచబ్రహ్మ ఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణులు। యీవిధముగా తెలుసుకొని। యేపరమాత్మయందైక్యమవుచున్నారో ఆబ్రాహ్మణులు। ఆదేవతులు। యిహపరసౌఖ్యములయ్ను। ధర్మార్థకామమోక్షములనుకలుగచేయుమని ఆవిరాట్స్వరూపుడయిన త్వష్టప్రజాపతిని ప్రార్థించి నవారలయి నమస్కారముచేయుచున్నారని తాత్పర్యము॥ ఓంశాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః॥

ఆచార్యగురుపారంపర్యము.

శ్రీనిర్విశేషచిన్మాత్ర స్వరూపుడైన విశ్వకర్మవల్ల నుండి పృధివ్యప్తేజోవాయు రాకాశములనే అయిదుభూతములు।సానగసనాతనఅహభువనప్రత్నసుపర్ణ అనుఅయిదుగురుబ్రహ్మఋషులు। ఋగ్యజుస్సామాధర్వణప్రణవములనే అయిదువేదములు।పుట్టెను। ఆపంచభూతములు। ఆబ్రహ్మఋషిగోత్రములయందు। మనుమయ త్వష్టశిల్పిదైవజ్ఞాఅను పంచబ్రహ్మలు ప్రాదుర్భవించిరి। ఆపంచబ్రహ్మలవల్లనుండే ప్రపంచమని చెప్పబడుచుండిరి। ఆప్రపంచప్రజలుమను సంబంధులగుటవలన మానవులని శాస్త్రతః ప్రమాణములేర్పడి యుండుటవలన అట్టిమనుబ్రహ్మ మానవధర్మశాస్త్రమున్ను ఆశ్వలాయనసూత్రమున్ను శైవమతమున్ను

మయబ్రహ్మ వాస్తుశాస్త్రమున్ను ఆపస్థంభసూత్రమున్ను వైష్ణవమతమున్ను త్వష్టబ్రహ్మశ్రౌతశాస్త్రమున్ను ద్రాహ్యాయనసూత్రమున్ను అద్వైతమతమున్ను శిల్పబ్రహ్మ శిల్పశాస్త్రమున్ను రాహ్యాయనసూత్రమున్ను ద్వైతమతమున్ను! దైవజ్ఞబ్రహ్మజ్యోతిష శాస్త్రమున్ను కాత్యాయనసూత్రమున్ను సౌరమతమున్ను యీబ్రహ్మఋషులు యీవిధముగా నేర్పరిచి నవారలయిరి.

మనుబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకుసానగసగోత్రము- పంచారుషేయము- ఋగ్వేదము- ఋక్శాఖా- ఆశ్వలాయనసూత్రము- మతముశైవము, మయబ్రహ్మవంశజులయిన బ్రాహ్మణులకు సనాతనగోత్రము, త్రయారుషేయము, యాజుర్వేదము, యజుశ్శాఖా,ఆపస్తంభసూత్రము, మతమువైష్ణవము, త్వష్టబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు అహంభువనసగోత్రము, త్రయారుషేయము, సామవేదము, సామశాఖా ద్రాహ్యాయనసూత్రము, మతముఅద్వైతము, శిల్పబ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు ప్రత్నసగోత్రము, త్రయారుషేయము, అధర్వణవేదము, అధర్వణశాఖ రాహ్యాయనసూత్రము, మతముద్వైతము, దైవజ్ఞ బ్రహ్మవంశజులయినబ్రాహ్మణులకు సుపర్ణసగోత్రము, పంచారుషేయము, ప్రణవవేదము, ప్రణవశాఖా కాత్యాయనసూత్రము, మతముసౌరవము, శైవవైష్ణవాద్వైతద్వైతసౌరమతస్థులయిన యీబ్రహ్మవంశజులగుబ్రాహ్మణులు శ్రౌతసంబంధమైన స్మార్తా

చారపరులయివున్నారు మర్త్యమందున్న సానగ స
నాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజులయిన బ్రాహ్మణగణ
ము పదకొండుకోట్లు, పాతాళమందున్న కశ్యప,అ
త్రి, అంగిరసాదిబ్రహ్మ సంబంధులయినబ్రహ్మగణము
పదకొండుకోట్లు, స్వర్గమందున్న మనుమయాది బ్ర
హ్మవంశజులయిన దేవగణముపదకొండుకోట్లు, స్వర్గ
మర్త్య పాతాళములయందున్న 'మూడుపదకొండ్లు
మువ్వైమూడుకోట్ల దేవతులకు' బ్రహ్మత్వసిద్ధికొర
కు గాయత్రీ దేవతయున్ను, ఐశ్వర్య వృద్ధికొరకు సావి
త్రీదేవతనున్ను, విద్యావృద్ధికొరకు సరస్వతీదేవతను
గాయత్రీ సావిత్రీ సరస్వతీఅనుని దేవి త్రయము
ను త్రిపీఠములుగా నేర్పరచి తాను యీ దేవతులకు ఆ
చార్యత్వమును చేశెను॥

పురుషసూక్తే॥ యోదేవానాంపురోహితః॥ యే
త్వష్టప్రజాపతి దేవతులకు ఆచార్యస్వరూపుడవుచుం
డెనో॥

యజుర్వేదే॥ విశ్వరూపోవైత్వాష్ట్రః పురోహితో
దేవానామాసీత్॥ ఆత్వష్టప్రజాపతి కొమారుడు విశ్వ
రూపుడున్ను॥

అధర్వణె॥ పౌత్రః పురోహితో దేవానాం బృహ
స్పతిః॥ ఆత్వష్టప్రజాపతిమనుమడయినబృహస్పతియు
న్ను॥ ఆంగిరసబ్రహ్మకొమారుడని అర్థము॥ యీము
గ్గురు దేవతులకు ఆచార్యత్వము చేశినవారలైరని అర్థము

శిల్పశాస్త్రే॥ త్వష్టాకృతాయుగాచార్య స్త్రేతా
యాంగిప్పతిస్స్మృతః। ద్వాపరేవిశ్వరూపశ్చ [illegible]

ధాయనస్స్మృతః॥ త్వష్టప్రజాపతి కృతయుగమునందు
న్ను, బృహస్పతి త్రేతాయుగమునందున్ను, విశ్వరూ
పుడు ద్వాపరమునందున్ను, ఆచార్యత్వమును చేయు
చుండగా కొంతకాలమునకు కలియుగము సంప్రా
ప్తమైనందున సానగ సనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్ర
జులయిన బ్రాహ్మణులు కలిధర్మముచేత స్మార్తాచా
రపతిత్యాగులగుటవలన ఆత్వష్టప్రజాపతి బోధాయ
నాచార్యస్వరూపముచే బ్రహ్మావతారమందవతరించిబో
ధాఅయనంయస్యసః బోధాయనః। బ్రాహ్మణ్యమును
బోధించినవారలయి(తిరిగి। శైవము అద్వైతమతాం
తర్భావముగానున్ను,సౌరవము ద్వైతమతాంత
వముగానున్ను, విశిష్టాద్వైతముప్రత్యేకముగానున్ను
ఏర్పరచిగాయత్రీపీఠమునకు ద్వైతమతాధ్యక్షులయిన
శ్రీ వేంకటాచార్యస్వాములవారినిన్ని, సావిత్రీపీఠమున
కు విశిష్టాద్వైతమతాధ్యక్షులయిన శ్రీ వడుఘాచార్య
స్వాములవారినిన్ని అద్వైతమతాధ్యక్షులయిన త్స్మరు
శ్రీ సరస్వతిపీఠమునకు గానున్ను ఏర్పడినవారలయి ఈ
త్రమతానుగుణ్యముగాను తాసూత్రమునుచేశి యీ
సానగసనాతనాది బ్రహ్మఋషిగోత్రజ్ఞులయిన బ్రా
హ్మణులను స్మార్తాచారమునందు ప్రవర్తింపచే
నవారలయిరి॥ శ్రీబోధాయన బోధశక్తివిభవోసూ
త్రానుగమ్యార్థ కృద్వేదానుక్రమపాదపాదనిగమ
ప్రారంభజృంభక్రియాసర్వంనిర్మితకర్మకాండమఖిలం
జానాసివిశ్వప్రభోః॥ శ్రీమదాచార్యగురవేనమః॥

సంపూర్ణము.

10046